

However, the growth of technical capabilities for conducting communicative processes, in itself, does not lead to their success but rather expands and simultaneously complicates (diversifies) the system of their implementation. In this way, there is an unconscious shift of emphasis in communication from the communicative aspect to the technical or, at best, to the informational aspect, when there is a purely technical circulation of information without the corresponding communicative process. It is in this dimension that the key contradictions of the contemporary, so-called information society lie. **Discussion.** The discussion provides an analysis of Erich Fromm's research in the context of facilitating communicative processes. **Conclusions.** The development of communication technologies accelerates the pace of life and intensifies communicative processes, leading to a clearer distinction and opposition between the informational and the genuinely communicative in processes of current communication. "Informational" and "communicative" have fundamentally different vectors of development. The presence of information does not automatically ensure communication, and in current conditions, within the established mass information-media culture, the genuinely communicative is becoming an increasingly problematic phenomenon.

Keywords: communicative processes, communicative activity, communicative goal, communication, informatization, society, information and communication technologies, activity, scientific knowledge, "escape from freedom".

DOI: 10.18372/2412-2157.39.18461

УДК 7.038.6(045)

О.П. Скиба

ВПЛИВ СОЦІАЛЬНО-ІНДИВІДУАЛЬНИХ ЧИННИКІВ НА НАУКОВЕ ЗНАННЯ: ФІЛОСОФСЬКИЙ АСПЕКТ

Національний авіаційний університет
e-mail: oksana.skyba@npp.nau.edu.ua; ORCID ID: 0009-0004-7271-3410

Анотація. У сучасній науці під впливом інформаційно-комунікаційних технологій з'являються нові методи дослідження, відбуваються зміни у суб'єкті наукового пізнання, змінюється ставлення до індивідуальних і соціальних чинників наукового пізнання, що свідчить про формування нового постнекласичного типу наукової раціональності. Використання технологій підвищує роль методу інтерпретації в процесі пізнання, викликає значні зміни у системі наукових комунікацій (чого лише варті відео-і аудіоузальні засоби передачі наукової інформації) тому, відповідно, зростає вплив індивідуальних характеристик ученого та суспільних ціннісних орієнтирів на результат наукового пізнання. Обумовленість пізнання суб'єктивними чинниками довго не визнавалася ще й тому, що суб'єктивне, тривалий час тлумачилось, як помилкове викривлене знання; і, порівняно недавно, суб'єктивне, почали розглядати, як реально існуючу властивість, невід'ємну характеристику процесу наукового пізнання. Все вище сказане зазначає, що в епоху постнекласичної науки сформувався новий ідеал науковості знання, який враховує вплив соціально-індивідуальних чинників на результат пізнавальної діяльності.

Ключові слова: наукове пізнання, наукові комунікації, колективний суб'єкт пізнання, інформаційно-комунікаційні технології, суб'єкт пізнання, віртуальний експеримент.

Вступ

Початок ХХІ століття супроводжується високим рівнем розвитку інформаційних і комп'ютерних технологій, завдяки яким значно видозмінюється процес наукового пізнання. Сучасна наука постає перед нами не лише як система знань, а й як специфічна форма духовної діяльності людини, що спрямована на отримання нового знання та використання його для вирішення глобальних викликів сучасності. Завдяки високому рівню розвитку технологій з'являються нові методи і прийоми дослідження, змінюється ставлення до ненаукових форм знання, відзначається важливість врахування соціокультурного контексту досліджень, підкреслюється активність і безперервна мінливість суб'єктів наукового пізнання, що свідчить про формування нового типу наукової раціональності, який більшість дослідників визначають як постнекласичний. Сьогодні при інтерпретації результатів наукового пізнання враховується особистісні характеристики ученого (його знання, досвід, ідеали, цілі, переконання, тощо), а також соціальні ціннісні орієнтації та стереотипи, особливості сучасної наукової комунікації, що зазнала значних змін під впливом інформаційно-комунікаційних технологій.

У процесі розвитку сучасної науки не лише відбувається накопичення нового знання, а й під

впливом нових інформаційно-комунікаційних технологій відбуваються зміни у способах його збереження, створюються різноманітні електронні репозитарії та бібліотеки тощо. Трансформується увесь процес наукового пізнання: змінюються об'єкти, що вивчаються (ними стають відкриті самоорганізовані системи, що розвиваються); з'являються нові засоби і методи дослідження (віртуальний експеримент, комп'ютерне моделювання тощо); з'являються нові форми наукових комунікацій у процесі взаємодії суб'єктів наукового пізнання, що, в свою чергу, викликає зміни у науковій мові. Все вище зазначає, що в епоху постнекласичної науки сформувався новий ідеал науковості знання, який враховує вплив соціально-індивідуальних чинників на результат пізнавальної діяльності.

Одним із перших свого часу про суб'єктивні характеристики знання заговорив М. Полані. Учений розробляє концепцію неявного особистісного знання, відмічаючи, що особистісні індивідуальні характеристики учених відбиваються в отриманих ними знаннях і стають невід'ємною частиною самої науки. Навіть у точних науках процес пізнання подібний до мистецтва, невід'ємною рисою якого є вміння суб'єкта пізнання, детерміновані його особистою відданістю науці (Polanyi 1998). Прагнення позбавляти знання ціннісного виміру

учений бажає замінити альтернативним ідеалом, що враховує як особисту участь індивідуального суб'єкта пізнання, так і вплив сукупного суспільного досвіду.

Відомий польський учений Л. Флек, відкинувши класичний підхід теорії пізнання, яка визнавала існування лише індивідуального суб'єкта, одним із перших розробляє теорію «колективного суб'єкта пізнання» (Fleck 2011).

В. Онопрієнко розглядає становлення науки як важливого фактору соціальних змін, який не лише трансформує уявлення про вищу освіту, але й змінює місце вищої школи в структурі суспільства. Учений звертає увагу на трансформації системи освіти, появу нових можливостей і викликів, зумовлених небаченим раніше розвитком інформаційно-комунікаційних технологій (Онопрієнко 2014). Слід відмітити, що зміни у системі вищої освіти завжди тісно були пов'язані з наукою. Тому поява нових можливостей і викликів у освіті завжди супроводжується відповідними змінами у науці.

Н. Ченбай відмічає зростання ролі комунікативних процесів у соціумі та розвиток інформаційних технологій, за допомогою яких і формується вплив на суспільну свідомість. Автор наголошує що розвиток технологій став причиною появи нових форм суспільного дискурсу (Ченбай 2023). Вважаємо, що розвиток комунікативних процесів сприяє також появі нових форм не лише суспільного, а й наукового дискурсу.

О. Сідоркіна звертає увагу на морально-етичний вимір соціально-комунікативних відносин, відмічає їхній взаємозв'язок з історичними типами моральної свідомості. Показує загально-гуманістичний зміст морально-етичних норм як принципу соціальних комунікацій (Сідоркіна 2023). На значення морально-етичного підґрунтя для сучасних комунікативних процесів звертає також увагу Л. Мокляк, відмічаючи, що науково-технічна революція, що стала основою «інформаційного суспільства» стимулює пошук нових ціннісно-світоглядних орієнтирів у сучасних комунікативних процесах (Мокляк 2023). Автор прагне проаналізувати статус спілкування і діалогу у комунікативних процесах сучасності. На нашу думку, врахування особливостей сучасного діалогу між вченими, що відбувається за допомогою різноманітних сучасних технічних засобів, теж не буде зайвим при дослідженні впливу індивідуально-соціальних чинників на результат наукового пізнання.

М. Маклюєн ще наприкінці минулого століття намагався дослідити, як поява таких форм комунікації, як листування та книгодрукування, впливають на суспільний розвиток. Автор взагалі вважає за необхідне розглядати історію лише у тісній взаємодії з пануючою формою комунікації (McLuhan 2001). На його думку, винахід друкарського станка робить можливою появу перших наукових публікацій, а пізніше – перших наукових журналів, з яких і починається становлення нової форми наукової комунікації. А сьогодні розвиток інформаційно-комунікаційних технологій ще більше збагатив науку новими відео-

аудіоузальними засобами передачі наукової інформації, тим самим ще більше посиливши вплив соціальних і індивідуальних чинників на результат наукового пізнання.

І. Скиба обґрунтовує думку, що процеси інформатизації суспільства супроводжуються розвитком новітніх засобів масової комунікації та посиленням їхнього впливу, не завжди позитивного, на мовну систему. Автор звертає увагу на важливу роль у цьому процесі мережі Інтернет, яка демонструє колосальну різницю у мові, якою користуються люди у двох вимірах – віртуальному та реальному. Тобто, форсування процесів комунікації веде до спрощення мови у сучасному суспільстві (Скиба 2023). Отже, інтенсивний розвиток процесів комунікації у негативний спосіб відображається на її мові, в тому числі і науковій, адже сучасні вчені теж активно користуються послугами мережі Інтернет.

Л. Дротянко здійснює філософське дослідження змін, що відбуваються у мові медіакомунікації через застосування інформаційно-комунікаційних технологій, які суттєво впливають на мову комунікації та на зародження нових форм і засобів аудіовізуальної комунікації (Дротянко 2023). На нашу думку, дослідження змін у мові медіакомунікації допоможе при виявленні впливу соціально-індивідуальних чинників на результат наукового пізнання, адже окремі форми медіакомунікації стають звичним явищем для науковців.

Підтвердження подібної думки знаходимо у роботі О. Антіпової, яка доводить, що передумовою оптимальної комунікативної взаємодії є візуалізація інформаційного контенту, що цілком відповідає тенденціям цифрової культури з її тяжінням до зміщення акцентів зі смислового на візуальне, адже забезпечує інтегральну взаємодію віртуального та фізичного (Антіпова 2023). Це зайвий раз підкреслює, що використання в наукових комунікаціях аудіовізуальних засобів сучасних технологій збільшує вплив індивідуально-соціальних чинників на процес наукового пізнання.

Мета і завдання

Класична наука, зі своїм аристотелівським розумінням істини, свого часу вважала невід'ємною характеристикою наукового знання його об'єктивність і прагнула виключити з нього всі суб'єктивні характеристики. Вчені того часу розмірковували, що не важливо, наприклад, для закону всесвітнього тяжіння, хто саме його відкрив, І. Ньютон чи хтось інший, адже ми матимемо той самий закон і ту саму гравітаційну сталу. Лише в епоху некласичної науки, коли об'єктом дослідження стають елементарні частинки (протони, електрони тощо), вчені усвідомлюють хибність подібного підходу і починають вживати заходи для подолання розриву між об'єктивними і суб'єктивними, індивідуальними і соціальними характеристиками процесу наукового пізнання. Метою статті є дослідження впливу індивідуально-соціальних чинників на результат наукового пізнання.

Методологія дослідження

Теоретико-методологічною основою даної роботи виступає сукупність загальнонаукових та спеціальних

методів і підходів, які дають можливість дослідити вплив на наукове знання соціальних та індивідуальних чинників. Серед них планується використати метод системного аналізу, комплексний та компаративний метод. Метод системного аналізу і комплексний підхід планується застосовувати у зв'язку зі складністю і мінливістю об'єкта дослідження при осмисленні співвідношення наукового знання різних епох, взаємодії наукового знання різних дисциплін, при вивченні складної системи різноманітних взаємозв'язків між окремим ученим і науковим колективом тощо.

Системний підхід планується доповнити синергетичним і діалектичним, адже процес розвитку наукового знання має діалектичний характер. Компаративний метод планується використати при дослідженні динаміки змін у системі наукових комунікацій та їхнього впливу на результат наукового пізнання.

Результати

Сучасна наука, яка визначається як постнекласична, включає в результат пізнання не лише об'єктивну цінність знання, а і його суб'єктивні характеристики, такі як зв'язок зі світоглядними та моральними орієнтирами, соціальними стереотипами, а також з особистісним знанням, досвідом, цілями окремого ученого тощо. Діяльнісний підхід не є новим в історії розвитку гносеології. У загальному змісті його можна розглядати певною мірою як протиставлення теорії «дзеркального відображення», яку свого часу висувають і розвивають представники емпіризму Нового часу. Але, як ми відмічали у попередніх роботах, не варто різко протиставляти «діяльнісний підхід» теорії пізнання класичного емпіризму та раціоналізму, оскільки вони також містять у собі ідею діяльності, хоч і у згорненому вигляді (Скиба 2009). Діяльнісний підхід не може бути повністю повноцінно реалізованим без врахування соціального й індивідуального чинників. А вплив світоглядних і ціннісних орієнтацій, особистих смаків та уподобань, індивідуальних умінь і навичок суб'єкта пізнання на результат пізнання не завжди можна точно спрогнозувати. Особливо враховуючи, які зміни відбулися в об'єкті та суб'єкті пізнання в епоху становлення постнекласичного типу наукової раціональності на основі розвитку інформаційно-комунікаційних систем.

Високий рівень розвитку інформаційно-комунікаційних технологій давно вже ускладнив і видозмінив процес проведення експериментів, наслідком чого стала поява віртуального експерименту, який, до речі, теж буває різним. Так, наприклад, інформаційний експеримент застосовується для дослідження дії різної інформації на об'єкт, що вивчається. Обчислювальний експеримент широко використовується при створенні віртуальних моделей явищ, що вивчаються (Онопрієнко 2014, 363). Враховуючи, що після дослідження моделі відбувається екстраполяція результатів на оригінал, залежність результату наукового пізнання від інтерпретативних здібностей суб'єкта є очевидною.

Оскільки пряме спостереження за таких умов часто стає майже неможливим і все частіше застосовується непряме спостереження, засноване на правильній побудові міркувань і доведень, це стає причиною того, що зростає вплив методу інтерпретації на процес наукового пізнання. Адже інтерпретаційні процедури, що використовуються суб'єктом наукового пізнання, детерміновані його індивідуальними особливостями, особистим досвідом і знанням, світоглядно-ціннісними орієнтаціями наукового співтовариства, з яким ідентифікує себе вчений. У цьому випадку результат пізнання – далеко не дзеркальне відображення і не фотографічний відбиток, а являє собою єдність об'єктивного знання з індивідуальними і соціальними якостями, суб'єктів що пізнають. Отже, результати пізнання змінюють статус і стають фактами, а факти містять у собі певні інтерпретації, які у дивний спосіб можуть випереджати самі факти. Так, У. Максвел свого часу відкрив радіохвилі, ще до того, як їхнє існування змогли підтвердити емпіричними експериментами. У таких випадках мова не йде про упередженість чи необ'єктивність. Психологія науки переконливо доводить, що навіть спеціально треновані люди бачать лише те, що хочуть побачити, а результат може відрізнятись залежно від того, хто здійснює інтерпретаційну процедуру.

Отже, в процесі розвитку і становлення науки найбільші труднощі виникали навіть не при організації і проведенні відповідних досліджень, а за необхідності зламу традиційного тлумачення отриманих результатів, оскільки при цьому потрібно було протидіяти як соціальним, так і індивідуальним стереотипам, установкам, цінностям відповідної епохи. Свого часу, коли М. Коперник розробляє і представляє науковому співтовариству геліоцентричну систему, йому одночасно доводиться протистояти двом титанам: особистому авторитету Арістотеля, який нараховував тисячі років, і соціальному авторитету церкви, що не терпіла суперників у боротьбі за вплив на суспільство. І перший, і друга підтримували систему Птолемея, тому поки Й. Кеплер не відкрив свої закони руху планет (у розрахунках М. Коперника була досить значна неточність, вони всі були розроблені для колових орбіт, а не еліптичних), а Г. Галілей не надав поглядам М. Коперника експериментального підтвердження, його роботи мало хто сприймав серйозно. Свого часу А. Ейнштейн, творець теорії відносності, теж зіткнувся з чимось подібним: знищивши стару теорію про ефір, він виступив проти авторитету «сера Ісаака Ньютона» і провокує негативну реакцію наукового співтовариства на своє відкриття, щоправда, через свій характер, частково її не помічає, а частково ігнорує, не «збираючись сидіти Росінанта і їхати на вітряні мельниці». Отже, як бачимо, значна частина наукової діяльності завжди була спрямована не на те, щоб пізнати таємниці природи, а на подолання застарілих соціальних стереотипів та ідей, що гальмують розвиток науки, хоча свого часу були корисними.

Обговорення

Ще І. Кант здійснює переворот у вирішенні центральної проблеми гносеології – взаємодії суб'єкта і об'єкта пізнання. Однак лише у XIX-XX столітті, коли в якості об'єкта пізнання починають виступати об'єкти мікросвіту (протони, нейтрони, електрони), учені перестають розглядати пізнавальні здібності суб'єкта пізнання як недолік і перешкоду. Оскільки зникає можливість безпосереднього спостереження, а натомість зростає роль методу інтерпретації, і, відповідно, обумовленість результату суб'єктивними характеристиками, вчені починають схилитися до думки про необхідності зміни типу раціональності в науці і перегляду ідеалів науковості знання. Як же саме соціальні і індивідуальні чинники проникають навіть у природничі науки? Це й умови проведення експерименту, і вимірвальні прилади, і вихідне знання, необхідне для побудови робочої гіпотези, що включає як філософсько-методологічні принципи, так і базисні фізичні теорії, що пройшли верифікацію. Це також індивідуальні характеристики дослідника, що доповняються пануючими суспільними стереотипами та моральними цінностями.

Розширення ж об'єктної сфери науки за рахунок появи і розвитку міждисциплінарних досліджень та вклучення в неї таких об'єктів, як системи «штучного інтелекту», біотехнологічні системи, соціотехнічні тощо, остаточно показало, що знання про такі об'єкти може існувати лише в нерозривній єдності із соціальними та індивідуальними характеристиками суб'єкта пізнання. Суб'єктом наукового пізнання може бути як окремих індивід, так і наукове співтовариство. Тому результати пізнавальної діяльності співтовариства не можна зводити до простої суми індивідуальної роботи окремих учених, оскільки добре організований колектив є носієм знань, обсяг яких переважає можливості окремого вченого.

В епоху класичної науки в якості суб'єкта розглядалися лише окремі особистості (І. Ньютон, Г. Галілей тощо) і лише значно пізніше учені звертають увагу на роль наукового колективу. Одним із перших, хто пропонує розглянути у якості суб'єкта пізнання не окремого індивіда, а науковий колектив, є відомий польський учений, філософ і історик науки Л. Флек. У своїй роботі він розглядає поняття мислительного колективу – певної «спільноти людей, що взаємно обмінюються ідеями чи підтримують інтелектуальну взаємодію» (Fleck 2011). На думку Л. Флека, кожна така спільнота володіє певним стилем мислення, який часто окремими вченими не усвідомлюються, але всупереч якому ніхто нічого не може навіть подумати. Ну а ті, хто наважується виступити проти цих колективних настанов, які, відповідно, містять в собі не лише об'єктивне знання, а і цілі, ціннісні орієнтації, особистий досвід, навички та вміння, вважаються еретиками і божевільними, переслідуються і караються. І так продовжується до тих пір, поки не зміниться тип раціональності в науці, не сформується новий стиль мислення та ідеал науковості знання.

У процесі отримання знання колективним суб'єктом можна виділити певні етапи. Колективний результат складається із результатів окремих суб'єктів пізнання. Тому в рамках підходу, що наголошує на гносеологічних аспектах пізнання, вирішальна роль надається саме діям тих індивідуальних суб'єктів, які можуть представити власні теоретичні конструкції. В той же час створення спільного колективного знання передбачає або комунікацію суб'єктів між собою, кожен з яких має особисте знання, або автора, який поєднає розрізнені фрагменти знань в єдине ціле. Пізнавальна діяльність колективного суб'єкта пізнання містить його внутрішні комунікації, і зміст пізнання частіше за все обумовлюється ними, оскільки колективний суб'єкт створює спільний текст знання. «Пізнання з необхідністю включає і етап рефлексії якості отриманого знання, коли оцінюється можливість його застосування на вирішення завдань життєдіяльності колективного суб'єкта (іншими словами, «істинність» оновленого знання)» (Найдьонов 2008). Після цього пізнавальний процес або перезапускається, або перед колективним суб'єктом ставлять нові завдання.

Обумовленість пізнання соціальними і індивідуальними чинниками тривалий час не визнавалася ще й тому, таке ціннісний підхід часто розумівся як позанауковий спосіб пізнання. Прагнення учених виключити будь-які суб'єктивні характеристики з результатів пізнання ґрунтуються на переконанні, що суб'єктивний характер пізнання є перешкодою на шляху досягнення істинного знання, і тому потрібно звільнитися від будь-яких проявів суб'єктивності. Виникло це упередження внаслідок того, що учені тривалий час не могли розрізнити два значення суб'єктивного: суб'єктивне, як помилкове викривлене знання; і суб'єктивне, як реально існуюча властивість, невід'ємна характеристика процесу наукового пізнання. Суб'єктивний елемент у першому значенні обов'язково повинен бути виключеним із системи знання, що і відбувається в ході історичного розвитку науки, то суб'єктивне в другому значенні вилучити з результатів пізнання неможливо (Скиба 2009), оскільки знання отримує людина і для людини.

Усвідомлення соціальної природи пізнавального процесу призводить до розуміння його комунікативності, що передбачає створення системи наукового знання. У процесі створення системи «суб'єкти пізнання вдосконалюють власний ментальний інструмент, ускладнюючи власну організацію, а у ході комунікацій – реконструюють колективних суб'єктів пізнання, тобто у ході пізнання відбувається самоорганізація як індивідуальних, і колективних суб'єктів пізнання» (Плющ 2023). Саме у ході саморганізації діяльності цих суб'єктів і відбувається визначення цілей і мети пізнавального процесу, а також постановка нових завдань.

Висновки

Наукове знання людина використовує для орієнтації в навколишньому світі, для планування і

прогнозування своєї діяльності, як засіб перетворення навколишньої дійсності. Сьогодні знання являє собою систему, що розвивається швидкими темпами і детермінується соціальними та індивідуальними чинниками. Частина цього знання, закодованого і поданого у знаковій формі, у вигляді інформації циркулює у мережі Інтернет. Сучасна наука вже не може існувати без широкого застосування інформаційних технологій, які пронизують усю систему науки наскрізь і виконують зовсім не допоміжну роль. Ці технології вже отримали концептуальне і методологічне значення, на них зорієнтована сучасна система цінностей та ідеалів наукового пізнання, яка під впливом процесів комп'ютеризації та інформатизації знаходиться у стані перманентних змін.

Сьогодні широке розповсюдження новітніх засобів збереження та обміну інформацією, «створення яких основане на формалізованому знанні, не знижує ролі особистісного знання, лише підвищує його значення, оскільки об'єктивованого знання завжди недостатньо для здійснення повноцінного пізнавального акту і воно завжди невпинно доповнюється суб'єктивованим знанням особистості» (Скиба 2009). Тобто сучасний ідеал науковості знання враховує вплив на результат пізнання не лише нових ціннісних орієнтацій, що виникають під впливом інформаційних технологій і носять соціальний характер, а й індивідуальних особистісних характеристик окремих учених. Адже наукове знання є результатом роботи колективу людей, і його якість певною мірою залежить від особистих умінь, навичок та навіть бажання використовувати новітні інформаційно-комунікаційні технології у роботі. Технічні засоби значно полегшують життя людей і можуть зробити його більш комфортним. Але завжди є те, що є притаманним лише людській природі. І цього не замінить жодна комп'ютерна програма – інтуїція, творчість, уява і т.д.

Список літератури

1. Fleck L. *Denkstile und Tatsachen. Gesammelte Schriften und Zeugnisse*. Frankfurt am Main : Suhrkamp Verlag AG. 2011.
2. McLuhan M. *The Gutenberg Galaxy: The Making of Typographic Man*. Canadian National Institute for the Blind, 2001.
3. Polanyi M. *Personal Knowledge: Towards a Post-critical Philosophy*, 2015, P. 464.
4. Антипова О. П. Візуальна комунікація як атрибут цифрової культури. *Вісник Національного авіаційного університету*. 2023. Вип. 2 (38). С. 66–70. (Серія: «Філософія. Культурологія»).
5. Дротянко Л. Г. Філософська рецепція трансформації мови в медіакulturі XXI століття. *Вісник Національного авіаційного університету*. 2023. Вип. 2 (38). С. 5–10. (Серія: «Філософія. Культурологія»).
6. Мокляк Л. І. Спілкування як морально-етичне підґрунтя комунікативних процесів сучасності. *Вісник Національного авіаційного університету*. 2023. Вип. 2 (38). С. 85–89. (Серія: «Філософія. Культурологія»).
7. Найдюнов М. І. *Формування системи рефлексивного управління в організаціях*. К.: Міленіум, 2008. 484 с.
8. Онопрієнко В. І., Онопрієнко М. В. *Історія, філософія, соціологія науки і технологій*: К.: ДП Інформ.-аналіт.агенство, 2014. 447 с.
9. Онопрієнко В. І. Система освіти потреба в інформаційних технологіях. *Вісник Національного авіаційного університету*. 2014. Вип. 1 (19). С. 24–27. (Серія: «Філософія. Культурологія»).

10. Плющ О. Методологія пізнання у постінформаційних суспільствах. *Вчені записки Університету «КРОК»* № 1 (69), 2023. С.188–196.

11. Сідоркіна О. М. Морально-етичні виміри соціальних комунікацій (мовний аспект). *Вісник Національного авіаційного університету*. 2023. Вип. 2 (38). С. 37–42. (Серія: «Філософія. Культурологія»).

12. Скиба І. П. Трансформація мови комунікації під впливом процесів інформатизації суспільства. *Вісник Національного авіаційного університету*. 2023. Вип. 2 (38). С. 94–100. (Серія: «Філософія. Культурологія»).

13. Скиба О. П. Стиль наукового мислення в соціально-психологічному і соціологічному аспектах. *Вісник Національного авіаційного університету*. 2009. Вип. 1 (9). С. 91–94. (Серія: «Філософія. Культурологія»).

14. Ченбай Н. А. Мовний аспект суспільного дискурсу в інформаційну еру. *Вісник Національного авіаційного університету*. 2023. Вип. 2 (38). С. 105–108. (Серія: «Філософія. Культурологія»).

References

1. Fleck, Ludwik. 2011. *Denkstile und Tatsachen. Gesammelte Schriften und Zeugnisse [Thinking Styles and Facts. Collected Writings and Testimonies]*. Frankfurt am Main: Suhrkamp Verlag AG.
2. McLuhan, Marshal. 2001. *The Gutenberg Galaxy: The Making of Typographic Man*. Toronto: Canadian National Institute for the Blind.
3. Polanyi, Michael. 2015. *Personal Knowledge: Towards a Post-critical Philosophy*. Chicago: The University of Chicago Press.
4. Antipova, Olha. 2023. "Vizualna komunikatsiia yak atrybut tsyvrovoi kultury" ["Visual Communication as an Attribute of Digital Culture"]. *Visnyk Natsionalnoho aviatsiinoho universytetu. Seriya: Filosofiia. Kulturolohiia, Proceedings of the National Aviation University. Series: Philosophy. Culturology* 2 (38): 66–70. <https://doi.org/10.18372/2412-2157.2.18115>
5. Drotianko, Liubov. 2023. "Filosofska retseptsiia transformatsii movy v mediakulturi XXI stolittia" ["Philosophical Reception of Language Transformation in the Media Culture of the XXI century"]. *Visnyk Natsionalnoho aviatsiinoho universytetu. Seriya: Filosofiia. Kulturolohiia, Proceedings of the National Aviation University. Series: Philosophy. Culturology* 2 (38): 5–10. <https://doi.org/10.18372/2412-2157.2.18093>
6. Mokliak, Larysa. 2023. "Spilkuvannia yak moralno-etychne pidgruntia komunikatyvnykh protsesiv suchasnosti" ["Interaction as Moral and Ethical Basis of Modern Communication Processes"]. *Visnyk Natsionalnoho aviatsiinoho universytetu. Seriya: Filosofiia. Kulturolohiia, Proceedings of the National Aviation University. Series: Philosophy. Culturology* 2 (38): 85–89. <https://doi.org/10.18372/2412-2157.2.18119>
7. Naidonov, Mykhailo. 2008. *Formuvannia systemy refleksyvnogo upravlinnia v orhanizatsiakh [Formation of a Reflexive Management System in Organizations]*. Kyiv: Milenium.
8. Onoprienko, Valentyn, and Mykhail Onoprienko. 2014. *Istoriia, filosofiia, sotsiolohiia nauky i tekhnologii [History, Philosophy, Sociology of Science and Technology]*. Kyiv: DP Inform.-analit.ahenstvo.
9. Onoprienko, Valentyn. 2014. "Systema osvity potreba v informatsiinykh tekhnologiiakh" ["Education System Needs to Information Technology"]. *Visnyk Natsionalnoho aviatsiinoho universytetu. Seriya: Filosofiia. Kulturolohiia, Proceedings of the National Aviation University. Series: Philosophy. Culturology* 1 (19): 24–27. <https://doi.org/10.18372/2412-2157.19.10248>
10. Pliushch, Oleksandr. 2023. "Metodolohiia piznannia u postinformatsiinykh suspilstvakh" ["Methodology of knowledge in post-information societies"]. *Vcheni zapysky Universytetu "KROK", Scientific Notes of "KROK"* 1 (69): 188–196. <https://doi.org/10.31732/2663-2209-2022-69-188-196>
11. Sidorkina, Olena. 2023. "Moralno-etychni vymiry sotsialnykh komunikatsii (movnyi aspekt)" ["Moral and Ethical Dimensions of Social Communications (Linguistic Context)"]. *Visnyk Natsionalnoho aviatsiinoho universytetu. Seriya: Filosofiia. Kulturolohiia, Proceedings of the National Aviation University. Series: Philosophy. Culturology* 2 (38): 37–42. <https://doi.org/10.18372/2412-2157.2.18109>

12. Skyba, Ivan. 2023. "Transformatsiia movy komunikatsii pid vplyvom protsesiv informatyzatsii suspilstva" ["Transformation of the Language of Communication under the Influence of Society's Informatization Processes"]. *Visnyk Natsionalnoho aviatsiinoho universytetu. Serii: Filosofiia. Kulturolohiia, Proceedings of the National Aviation University. Series: Philosophy. Culturology* 2 (38): 94–100. <https://doi.org/10.18372/2412-2157.2.18121>

13. Skyba, Oksana. 2009. "Styl naukovoho myslennia v sotsialno-psykholohichnomu i sotsiolohichnomu aspektakh" ["Style of Scientific Thinking in Socio-Psychological and Sociological Aspects"]. *Visnyk Natsionalnoho aviatsiinoho O. Skyba*

universytetu. Serii: Filosofiia. Kulturolohiia, Proceedings of the National Aviation University. Series: Philosophy. Culturology 1 (9): 91–94. <https://doi.org/10.18372/2412-2157.9.2285>

14. Chenbai, Nataliia. 2023. "Movnyi aspekt suspilnoho dyskursu v informatsiinu eru" ["Language Aspect of Social Discourse in the Information Era"]. *Visnyk Natsionalnoho aviatsiinoho universytetu. Serii: Filosofiia. Kulturolohiia, Proceedings of the National Aviation University. Series: Philosophy. Culturology* 2 (38): 105–108. <https://doi.org/10.18372/2412-2157.2.18123>

THE INFLUENCE OF SOCIAL AND INDIVIDUAL FACTORS ON SCIENTIFIC KNOWLEDGE: A PHILOSOPHICAL ASPECT

Introduction. Modern science has developed a new paradigm of scientific knowledge, which takes into account the influence of social and individual factors on the result of cognitive activity. **The aim** of the article is to explore how individual and social factors impact the outcomes of scientific inquiry. **Research methods.** The study employs system analysis, alongside comprehensive and comparative methods. The method of system analysis and a comprehensive approach were planned to be used in the study of the ratio of scientific knowledge of different eras, in the study of a complex system of various relationships between an individual scientist and a scientific community, etc. **Research results.** Modern science, which is defined as post-non-classical, incorporates both the objective value and the subjective characteristics of knowledge, including its relation to worldview moral orientations, social stereotypes, and the personal knowledge, experience, and goals of the individual scientist. The active approach is not new in the history of the development of epistemology. In its general meaning, it can be considered to some extent as an opposition to the theory of "mirror reflection", which at one time was put forward and developed by representatives of New Age empiricism. An active approach cannot be fully implemented without taking into account social and individual factors. **Discussion.** The diversification of scientific inquiry to include systems such as artificial intelligence, biotechnological systems, and socio-technical systems underscores that knowledge about these entities is intrinsically linked to the social and individual attributes of the subject of knowledge. The subject of scientific knowledge can be both an individual and a scientific community. Therefore, the results of the community's cognitive activity cannot be reduced to a simple sum of the individual work of individual scientists, since a well-organized collective is a carrier of knowledge, the volume of which exceeds the capabilities of an individual scientist. **Conclusions.** The contemporary paradigm of scientific knowledge acknowledges the influence of not only emergent value orientations shaped by information technology but also the personal attributes of scientists on research outcomes.

Keywords: scientific cognition, scientific communications, collective subject of cognition, information and communication technologies, subject of cognition, virtual experiment.

DOI: 10.18372/2412-2157.39.18462

УДК 1(091):101.1:316«312»(045)

Т.Д. Суходуб

МІФ ЯК КОНЦЕПТ

Центр гуманітарної освіти Національної Академії наук України
ORCID ID: 0000-0002-7801-8126

Анотація. У статті розглядаються особливості міфу як трансісторичного феномена людського буття. Актуальність теми обґрунтовується посиленням ролі міфу як соціокультурного феномену, типу мислення та розуміння, світоглядної самосвідомості людини в умовах домінування глобалізму як тенденції історичного розвитку сучасного людства. Зроблено висновок: міф як концепт дозволяє представити його як певну ідею, об'єкт (предмет) думки, як «надбання» індивіда чи соціальної групи, що сприяє подоланню міфології як «єдиного» способу розуміння дійсності, що насправді створює картину сучасного світу, у тому числі і сенс глобалістських відносин.

Ключові слова: міф, міфологія, концепт, культура міфологічного мислення, глобалізація, сучасна цивілізація.

Вступ

Міфологія тривалий історичний період вважалася «архаїчним світоглядом», який був житим зі становленням філософії, науки, права, світових релігійних систем тощо як способів вирішення світоглядних проблем та підстав унормування людського буття. Безумовно, інтерес до цього історично першого способу орієнтації людини у світі, що виступав своєрідним «заспокоєнням» людських життєвих тривог, а також до міфології конкретних народів, яка поступово ставала підґрунтям формування певних фольклорних традицій, ніколи не щезав (н-д, див.: Костомаров1994). Зокрема, непересічне значення мала міфологія як тип світовідчуття у мистецтві, передусім, у літературі – тільки від часу «модерну» і до сучасності зважання на міфологічну складову

культури можна прослідкувати від творчості Вільгельма та Якоба Грімів і до таких видатних письменників ХХ ст., як Франц Кафка, Томас Манн, Габріель Гарсія Маркес, Джеймс Джойс та ін.

З ХІХ ст. починають розвиватися наукові школи, спрямовані на дослідження міфологій традиційного суспільства, серед яких, передусім, варто відзначити наступні дослідні напрями та їхніх представників. Так, школа Б. Малиновського, яка отримала назву «функціональної», привернула увагу до проблем соціально-психологічних функцій міфу, зв'язку міфологічного світогляду з первісними релігійними віруваннями, зокрема, до здатності міфу як дієвої «культурної сили» вводити моральнісні принципи та «практичні правила» життя, «кодифікувати віру» тощо. Завдяки «антропологічній» школі Е. Тайлора маємо підхід до